

Mezinárodní vědecká konference *Gender and Sexuality in Christian History*, Riga, 3.–5. června 2024.

Na začátku června 2024 se konala v lotyšské Rize vědecká konference historiků církevních dějin. Jedná se o pravidelnou akci, která je pořádána každý rok u příležitosti výročního shromáždění Mezinárodní komise historiků náboženství CIHEC, letošní téma konference znělo *Gender a sexualita v křesťanských dějinách*. Organizace CIHEC byla založena v roce 1950 a jejím hlavním cílem bylo vytvořit mezinárodní platformu pro spolupráci historiků zemí znepřátelených během druhé světové války. Účelem bylo také posílit spolupráci mezi historiky církevních dějin patřících do různých konfesijních táborů. Zakládajícími zeměmi byla Belgie, Francie a Německo, přičemž organizace byla založena v Paříži a zkratka CIHEC v jejím dnešním názvu odkazuje na původní francouzský název *Commission Internationale d'Histoire Ecclésiastique Comparée*. V roce 2007 došlo k úpravě názvu na *Commission Internationale d'Histoire et d'Études du Christianisme (International Commission for History and Studies of Christianity)*. Tato změna si kladla za cíl zdůraznit, že církevní dějiny začaly být stále častěji chápány příliš úzce coby dějiny instituce či dějiny teologie, přičemž výzkum církevních dějin na přelomu tisíciletí zahrnuje mnohem širší škálu témat, jež jsou interpretována různými přístupy. Z výročních konferencí komise je patrné, že se snaží o interpretaci dějin křesťanství v co nejširším pojetí. CIHEC v současnosti sdružuje 34 národních komisí, české zastoupení zde reprezentuje *Výzkumné centrum pro církevní a náboženské dějiny* při Historickém ústavu AV ČR, v jehož čele stojí prof. PhDr. Jiří Mikulec, CSc. Česká komise je aktivním členem organizace, v roce 2023 se výroční zasedání a konference konaly v Praze, na letošním lotyšském zasedání reprezentoval českou sekci zástupce vedoucího centra dr. Peter Moreé.

Konference byla pořádána na půdě lotyšské univerzity, konkrétně Fakulty humanitních studií. Univerzita byla založena v roce 1919 a sídlí v centru Rigy v historické budově z roku 1862, která původně patřila Řízké polytechnice. Jedná se o nejstarší a největší z lotyšských vysokých škol, má 13 fakult, na nichž studuje více než 25 tisíc studentů. Pořadatelům se podařilo vytvořit velmi neformální a přátelské fórum, na němž zazněly příspěvky týkající se církevních dějin napříč všemi historickými obdobími. Co se týče konfesí, byla zde zastoupena především témata z protestantského a katolického prostředí. Konference byla rozdělena do čtyř sekcí, jimž předsedali členové předsednictva organizace CIHEC (Mikko Ketola, University of Helsinki, Riho Altnurme, University of Tartu) a zástupci pořádající instituce (Kristina Ēce, Valdis Tēraudkalns, University of Latvia). Mezi účastníky konference byli nejvíce zastoupeni badatelé z Pobaltí, nechyběli však akademici ze Švédska, Německa, Francie, Španělska, Portugalska, USA a silné zastoupení měla i Česká republika, která byla reprezentována třemi konferenčními příspěvky.

Příspěvky byly v sekcích seskupeny dosti variabilně a pokrývaly všechna dějinná období. Nejstarším křesťanským dějinám byl věnován příspěvek Ņikity Andrejevse (University of Latvia). Autor analyzoval apokryfní text *Skutky sv. Ondřeje* ze 3. století, který se zabýval aktivitami křesťanek, jež k víře přivedl apoštol sv. Ondřej. Snažil se rozkrýt motivy, které vedly tyto konvertitky k tomu, že svou novou víru promítaly velmi radikálně i do manželského soužití, v důsledku čehož odmítaly manželský sexuální styk, což vyvolávalo nevráživost vůči křesťanům. Příspěvek se zamýšlel nad otázkou sexuální abstinence v manželství v době, kdy se formovala raná křesťanská církev.

Problematicke tělesného pokušení a otázky cudnosti v prostředí středověkého fran-tiškánského řádu byl věnován příspěvek, který přednesla Claudia Varotti (Institute of Medieval Studies, Lisbon). Autorka přiblížila zázraky sv. Antonína a na základě ikonografických pramenů analyzovala symboliku jeho oděvu, který měl vyjadřovat určitou distanci týkající se tělesného pokušení, stranou nezůstala ani otázka osobní volby v záležitosti tělesného půstu.

Témata pokrývající období raného novověku představili francouzští badatelé. Jean de Saint Blanquat (Institute for the Study of Religions and Laicité, Paris) nastínil na příkladu tří sňatků uherské šlechtičny Katy Bethlen problematiku konfesionalizace uherské šlechty v 17. století. Na základě posmrtně vydaných oslavných tisků analyzoval genderové stereotypy, skrze něž byl vnímán život ženy ve šlechtickém prostředí raněnovověkých Uher. Zabýval se také otázkou konfesní identity žen, která byla z velké části určena konfesní identitou jejich manželů, a nastínil vzájemné postoje členů různých náboženských skupin.

Příspěvek Caroline Galland (University Paris Nanterre) mapoval na příkladu faráře Françoise Bouchota vztah mezi zpovědníkem a ženami, které se mu svěřovaly. Na základě dochovaných výslechových protokolů ze 17. století se autorce podařilo rozkrýt sexuální zneužívání zpovědaných žen, ale především snahu o jejich diskreditaci a opakované pokusy úřadů o zamlčení spáchaného zločinu. Nastíněný případ byl zajímavým svědectvím o solidaritě žen z nízkých sociálních vrstev, které byly ochotny si navzájem dosvědčit zpovědníkovy přečiny a postavit se světským i církevním autoritám.

Témata ukotvená časově v 19. století byla reprezentována průřezovým příspěvkem, který přednesl Antón M. Pazos (Padre Sarmiento Institute of Galician Studies, Santiago de Compostela) a jež se týkal „genderu na cestách“. Zabýval se znovuobnoveným fenoménem poutnictví v 19. století, pro něž byl charakteristický rapidní nárůst žen – poutnic. Badatel, který je autorem řady renomovaných publikací na toto téma, se zabýval otázkou demokratizace poutnictví v 19. století, vytvářením moderní infrastruktury pro poutníky či některými aspekty, které se staly typickými pro moderní poutnictví.

Problematicke manželských sporů v 19. století byl věnován příspěvek Zuzany Pavelkové Čevelové (Univerzita Pardubice), jež nastínila téma, které má oporu v širším mezinárodním výzkumu na univerzitě ve Vídni. Na konkrétních případech manželských sporů

dokumentovala postoj církevních autorit k problematice rozvodu a rozluky v habsburské monarchii v 19. století a zaměřila se na tzv. konkordátní období (1857–1868), kdy se k církevním soudům dostávaly desítky žádostí o rozvod od stolu a lože. Na příkladu pražské a brněnské diecéze přiblížila důvody rozvodů, genderové rozdíly, vzájemnou interakci i způsob komunikace mezi jednotlivými aktéry a v neposlední řadě i klíčovou roli katolických kněží jako mediátorů sporů.

Výzkum ukotvený v českém prostředí reprezentovalo také vystoupení Hany Stoklasové (Univerzita Pardubice), která věnovala pozornost problematice předmanželské sexuality a její kontrole ze strany katolické církve na přelomu 19. a 20. století. Na základě analýzy otázek ve snubních protokolech, které se týkaly sexuálních zkušeností snoubenců, byla představena sonda realizovaná pro město Pardubice týkající se změn sexuálního chování jeho obyvatel. Pardubice byly příkladem industriální lokality, na jejímž území bylo možné v průběhu tří dekád zřetelně sledovat proměny sexuálního chování rychle se sekularizujícího obyvatelstva.

Poslední příspěvek, který svým časovým záběrem spadl do období přelomu 19. a 20. století, byl představen badatelkou z pořádající instituce. Kristína Ěce (University of Latvia) nastínila vzdělávání a přípravu žen na misie v Indii, Indonésii, Číně a Tanzanii. Na příkladu prvních lotyšských evangelických misionářek z Livonské a Kuronské diecéze přiblížila jejich vlastním pohledem přípravu na misie, misionářské aktivity, ale také otázku anonymity těchto žen, neboť velmi často byly manželkami nebo asistentkami pastorů – misionářů.

Nejvíce příspěvků bylo věnováno církevním dějinám v období 20. století, což potvrzuje trend sílícího zájmu o moderní dějiny. Období druhé světové války reprezentoval příspěvek Eileen Groth Lyon (The State University of New York), který byl věnován ženám, jež tajně působily jako farářky a prelátky v nacistických věznicích a koncentračních táborech. Autorka zdokumentovala feminizaci kněžské služby, tj. činnost vězenkyň, které vykonávaly pozice dozorkyň, což jim do jisté míry umožňovalo suplovat v ženských táborech a věznicích pozici mužů – duchovních. Na základě dochovaných artefaktů z ghatt, nacistických věznic a táborů Ravensbrück a Osvětim byl přiblížen způsob praktikování zpovědi, poskytování eucharistie, příprava a vysluhování mší či ministrování. Autorka poukázala na řadu dochovaných předmětů jako byly např. modlitební knihy používané tajně vězenkyněmi, devocionálie v podobě růženců, medailony a kříže z chleba či rukojetí zubních kartáčků.

Tématiku homosexuality a queer identity v prostředí diplomacie v době studené války představil Fredrik Santell (Church of Sweden). Na příkladu faráře Heriberta Janssona, který působil v době studené války jako švédský diplomat v Berlíně, přiblížil aféry týkající se jeho sexuální orientace a zmapoval odraz této kauzy v diplomatickém prostředí i ve veřejném prostoru.

Zajímavým příspěvkem k tématu působení žen v církevním prostředí v době totality bylo vystoupení domácí badatelky Diány Hristenko (University of Latvia), jež se zabývala problematikou ženského kléru během stalinismu v sovětském Lotyšsku. Přiblížila osudy žen, které v předválečném období studovaly teologii, a v období silné sovětizace (1944–1953) jim bylo zapovězeno působit v luterské církvi. Řada z nich byla přinucena odejít do exilu, ty, které zůstaly, se obvykle staly učitelkami. Navzdory tomu však mnoho z nich působilo i nadále velmi aktivně ve farních komunitách a v sovětské éře, ač oficiálně neordinované, nahrazovaly luterské duchovní.

Dva poslední výstupy se týkaly současné problematiky a odrážely třaskavé téma vztahu církví (a veřejnosti) k právům LGBT+ komunity. Robert Bunder (University of Tartu) nastínil, jak rezonuje tato problematika v současné luterské církvi v Estonsku. Kvůli několika aférám uvnitř církve zde sílí volání po změně konzervativních postojů vůči LGBT+ komunitě. O celém problému je vedena široká veřejná debata, avšak liknavost církve v této otázce je příčinou jejího silného vnitřního názorového štěpení a přispívá také k marginalizaci luterské církve v estonské společnosti.

Neméně přínosným příspěvkem do této debaty byla společná prezentace Petera Moreé (Univerzita Karlova, Praha) a Evelyn Kästner (Macromedia University of Applied Sciences, Leipzig). Badatelé představili historické a současné nahlížení na sexualitu v prostředí církví, přičemž zohlednili dva kontexty, a to otázku postavení homosexuálů a definici rodiny. V úvodu byly nastíněny sociální, politické a právní pohledy na homosexualitu v období komunismu v ČSSR a NDR, následoval velmi zajímavý sociologický výzkum týkající se kredibility církve skrze její vztah k LGBT komunitě. Autoři prezentovali data získaná z výzkumu, který dosud v ČR a SRN probíhá. Nastínilo způsob sběru dat a základní názorové rozdíly mezi respondenty z obou států, přičemž nejzajímavější byly názorové rozdíly mezi konkrétními věkovými kohortami. Výsledky realizovaného výzkumu posouvají přetrvávající stereotypy týkající se vztahů generace Baby boomers či generace X k církvím.

Jednotlivé sekce konferenčního jednání byly rámovány diskuzí nad příspěvky, přičemž některé z nich vyvolávaly tolik otázek, že debata byla přenášena do kuloárů. Velmi inspirativní byla zejména témata týkající se ženských misionářek, žen působících jako duchovní či témata související se vztahem současných církevních denominací k LGBT+ komunitě.

Součástí konference byl i doprovodný program, který zahrnoval prohlídku Rigy a společenské setkání se zástupci fakulty a univerzity. Pro badatele z ČR byla konference zajímavou příležitostí, jak se potkat s akademiky z postsovětského prostoru a nahlédnout badatelské pole, v němž, na rozdíl od ČR, převažují témata z protestantského církevního prostředí. Konferenční jednání zároveň nabídlo možnost uvědomit si, že tolik žádaná internacionalizace, po níž je nyní v české vědě voláno, nemusí vždy vést do prostoru

západní Evropy, ale je možné obracet se i do jiných regionů Evropské unie, jež jsou nám blízké svým historickým vývojem ve 20. století a také snahou odštíhnout se od nechtěného dědictví komunistických časů.

Mgr. Hana Stoklasová, Ph.D.

Ústav historických věd, Fakulta filozofická,

Univerzita Pardubice

hana.stoklasova@upce.cz

ORCID: 0000-0001-8553-3719